

MÉRLEGEN A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG – konferencia

2019. május 15–16.

Budapest Főváros Levéltára, 1139 Budapest, Teve utca 3–5.

Levéltárunk 2019. május 15–16-án kétnapos konferenciát szervezett Mérlegen a Tanácsköztársaság címmel, amelyen a téma szakértői mutatták be a 133 napig tartó vörös uralom különböző szegmenseit a békeelőkészületektől kezdve a cseh, szerb és román csapatok által megszállt területeken történt eseményekig, kitértek a terroralakulatok tevékenységére, az egyes társadalmi csoportok hétköznapi életére, konfliktusaira, kitekintettek a kommunista vezetés politikai döntéseinek hátterére.

Az eseményt megnyitó köszöntőjében Dr. Kenyeres István, Budapest Főváros Levéltára főigazgatója mintegy időutazásra invitálva a hallgatóságot fellapozta a pontosan száz éve, 1919. május 15-én kiadott újságokat, a politikai események, hirdetések és sporthírek rövid bemutatásával megalapozva az ülészak hangulatát.

A Kenyeres István elnökletével zajló délelőtti ülészak plenáris előadását **Hatos Pál**, a Kaposvári Egyetem Rippl-Rónai Művészeti Karának dékánja tartotta *Puccs, forradalom vagy valami más. Mi történt 1919. március 21-én?* címmel. A proletárdiktatúra genezisének problémájáról szóló nagy ívű előadásában, bemutatta a hatalomátvétel körülményeit és elvi céljait, társadalmi fogadtatását, hangsúlyozva a tudományos konferencia jelentőségét, ugyanis a kutatás a rendszerváltás óta részleteiben nem vizsgálta a Tanácsköztársaság időszakának eseményeit.

Ablonczy Balázs, az MTA BTK TTI tudományos főmunkatársa, az MTA-Lendület Trianon 100 Kutatócsoport vezetője és az ELTE BTK Művelődéstörténeti Tanszékének docense *Békeelőkészületek a Tanácsköztársaság alatt* című előadásában a kommun külügyi kormányzatának prioritásairól (tényleges és pontos koncepció hiányáról) beszélt, bemutatva azt az utópikus világméretűt, miszerint a proletariátus győzelmével a világra kiterjedő kommunista állam esetén egyáltalán nem is lesz szükség új határookra.

Molnár Tibor főlevéltáros, a Zentai Történelmi Levéltár munkatársa *Az 1919-es adorjáni véres események* címmel tartott prezentációjában a szerb megszállás alatt álló, akkor 1500 lakosú, magyar ajkú bácskai Adorján település véres eseményeit mutatta be: 1919. január 17-én ugyanis helybeli nemzetőrök ittas állapotban lelőttek három szerb katonát, ami véres megtorlást, üldöztetést vont maga után.

Révész Tamás, a Trianon 100 – MTA-Lendület Kutatócsoport munkatársa *Vörös vagy nemzeti? A Tanácsköztársaság katonai mozgósítása Budapesten 1919 májusában* címmel tartott előadásának fókuszában az a kérdés állt, hogy a Vörös Hadsereg különösen sikeres toborzásának hátterében kommunista vagy nemzeti meggyőződés állt-e? Révész eredményei arra mutatnak, hogy a hadsereg szervezésekor a belépők elsősorban anyagi biztonságukat (ellenállásuk esetén állásuk elvesztését), saját területeik megszállók általi fenyegetettségét tartották szem előtt, de fontos volt számukra az egy munkaközösséghez tartozásból, "csapatszellemből" adódó húzóerő is.

Szabó Bence, az MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltárának igazgatóhelyettese *Direktóriumtól az ellenforradalomig. Fókuszban az 1919-es román megszállás kecskeméti eseményei* című előadásában bemutatta, hogyan próbálta túlélni a dél-alföldi mezőváros a megszállás heteit, milyen volt a megszállók és az újonnan kinevezett városi vezetés kapcsolata, részletesen taglalva a városban beszállásolt hadifogyók helyzetét, a román fosztogatásokat és rekvirálásokat, mindezt korabeli fotókkal szemléltetve.

Perczel Olivér, Budapest Főváros Levéltárának főlevéltárosa és a Clio Intézet munkatársa Budapest román megszállásának 103 sötét napját vizsgálta. A megszállás eseményeinek bemutatásán túl a kevésbé kutatott mentőnaplók segítségével kitért a megszállók által elkövetett atrocitásokra, provokatív cselekedetekre (Szent István-napi román indulós "körmenet"), rablásokra, rekvirálásokra.

Az Ablonczy Balázs elnökletével zajló délutáni ülészek első előadását **Sipos András**, a BFL főlevéltárosa és fősztályvezetője tartotta *Hétköznapi társadalmi konfliktusok és a Tanácsköztársaság fővárosi hatalmi szervei* címmel. Sipos egy, a mai Jókai utcában álló polgári bérház házbizalmi naplójának segítségével nyújtott betekintést a lakóközösség életébe, valamint levéltári dokumentumok segítségével mutatta be, hogyan csapódtak le a Tanácsköztársaság rendeletei (társadalmi-gazdasági állapot szerinti, rendkívül szigorúnak tűnő listázás "rugalmassága") a lakók életében.

Bíró Aurél, a BFL főlevéltárosa *A Tanácsköztársaság fővárosi karhatalmai. Cserny József terrorcsapata* című prezentációjában a vörös őrségek, vagyis a Tanácsköztársaság hivatalos terroralakulatait mutatta be Cserny József Lenin-fiút állítva kutatásának fókuszába. A Budapest impozáns palotáiban székelő terrorcsapat kíméletlenül bánt el a rendszer ellenségeivel, de a lakosság széles köreiben is bátran fitogtatták erejüket. A kutatáshoz az előadó az 1919. augusztus 1. és 1921. december 21. között hozott ítéleteket vizsgálta meg.

Kórodi Máté történész *Vörösteror Szolnokon, 1919. március 31. – május 20.* című prezentációjában a Tanácsköztársaság szolnoki, valamint a megyeszékhely környékén fekvő települések 1919. évi tavaszi eseményeit vizsgálta: május 3-án ugyanis összecsapott a környéken a román megszállók elől menekülő, majd visszatérő Vörös Hadsereg és az elmenekült vörösök helyére érkező Fehér Gárda. A fehérek elleni megtorlást személyesen Szamuely Tibor vezette.

Gellért Ádám, a Bristol University doktorandusza és a Clio Intézet társ-ügyvezetője a Duna-mellék Tanácsköztársasággal szemben tanúsított ellenállásával foglalkozott *A terror dinamikája. Megtorlás Dunapatajon, 1919. június 18–23.* című előadásában. Dunapataj szenvedte a legnagyobb emberveszteséget: az 590 áldozatból minden harmadik innen származott. Az előadó kutatásához az 1919–1921 közötti ügyészégi és bírósági periratokat használta fel.

Bödök Gergely, a Clio Intézet társ-ügyvezetője *„Butít, öl, nyomorba dönt” – a Magyarországi Tanácsköztársaság alkoholtilalma* címmel a kommunista uralom második számú rendeletét és annak következményeit vette górcső alá: az alkohol gyártásának, árusításának és fogyasztásának teljes körű tilalmát (a korábbi készleteket azonban nem számolták fel). Az ezzel kapcsolatos propaganda középpontjában az elrettentés és a felvilágosítás állt. Az előadó kitért a május elsejei ünnep alkoholmentességére és a bor szakrális szerepének (szentáldozás-úrvacsora) helyzetére is.

Décsey Sándor, a tapolcai Wass Albert Könyvtár és Múzeum igazgatója *A Tanácsköztársaság katonai zászlói* címmel az 1919-es kommunista időszak szimbólumairól beszélt. A 133 nap alatt a Tanácsköztársaság vezetőinek nem volt ideje a kérdéssel behatóan foglalkozni, a címről és a hivatalos zászlóról egyetlen rendelet sem szólt. Jellemzően gyapjából készült zászlóik alapjául kizárólag vörös színt használtak, erre varrtak fel szocialista jelképeket (pl. kalapács) és feliratokat, jelmondatokat, a címer helyét pedig vörös csillag vette át.

A konferencia második napjának délelőtti ülészaka Sipos András vezetésével zajlott, az első előadó **Horváth J. András**, a BFL főlevéltárosa volt. *A vörös uralom, mint személyes élmény* című előadásában egy vidékről származó, gimnáziumi tanári diplomát szerzett fiatal férfi és egy katonával a bevonulása előtt gyorsan összeházasodott, később válással végződő rossz házasságban élő fiatalasszony naplóján keresztül mutatta be azt, hogyan tükröződött a Tanácsköztársaság időszaka a budapesti polgárság önvallomásaiban.

Csűrös András egyháztörténész, a Gyömrői Református Egyházközség lelkésze *Tildy Zoltán szerepe 1919-ben* című előadásában a politikus 1919-es működését vizsgálta. Tildy levelezése alapján mutatta be az általa életre hívott, már nevében is furcsának ható lelkészszakszervezetet, valamint családi viszonyait a vörös időszak alatt: Tildy apósa, Gyenis Antal ugyanis a járási direktórium elnöke volt.

Vörös Boldizsár, az MTA BTK TTI tudományos főmunkatársa *Egy sajátos forráseggyüttes a Magyarországi Tanácsköztársaság időszakából: Lowetinszky János József naplói* című előadásában egy, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyénél dolgozó, Budapesten élő hivatalnok személyes élményein keresztül mutatta be az időszakot. Lowetinszky párhuzamosan két naplót vezetett: egyikben saját élményeit jegyezte le, a másikon a magyar és az egyetemes történelem eseményeit írta meg.

Szakál Ádám piarista szerzetes, a Budapesti Piarista Gimnázium történelem-földrajz szakos tanára *A budapesti piaristák és a Tanácsköztársaság* című prezentációjában a katolikus rend kommunista uralom alatti viszonyait vizsgálta: iskolájukat és rendházukat államosították, az összezárt atyáktól lakbért szedtek, lelki szolgálatukat ellehetetlenítették. A vörösök rendelete szerint csak az taníthatott az államosított iskolákban, akik elhagyják a papi szolgálatot: a piaristák közel 60%-a ezt aláírta, ami a Tanácsköztársaság bukása után további problémákhoz vezetett.

Szűts István Gergely, az MNL Veszprém Megyei Levéltárának levéltárosa és az MTA-Lendület Trianon 100 Kutatócsoport munkatársa *Menekültkérdés és a Tanácsköztársaság menekültpolitikája* címmel mutatta be kutatásait. Előadásában a menekülteket két nagyobb csoportra osztotta: a frontról hazatérő katonákra és az utódállamok hadserege előtt menekülő polgári lakosságra, ezek célpontja elsősorban a főváros volt, a menekültkérdés problémáját elsősorban a lakhatás és közellátás fővárosi és vidéki jellegzetességei alapján vizsgálta.

Mautner Zoltán, a BFL levéltárosa *Állatkert a Tanácsköztársaság alatt a „Lendl-ügy” tükrében* című előadásában egy fővárosi intézmény viszonyait vizsgálta a kommunista vezetés hónapjaiban: milyen szakmai, anyagi és emberi problémákkal küzdött az Állatkert, hogyan próbálták megoldani a dolgozók bérezését és lakhatását. Kutatásának alapjául annak a Lendl Adolfnak a bírósági iratai szolgáltak, aki a Tanácsköztársaság alatt az igazgatói pozíciót töltötte be, emellett felhasználta az Állatkert hivatali naplóját is.

Veszprémy László Bernát, Milton Friedman Egyetem Magyar Zsidó Történeti Intézetének kutatója *Antiszemitizmus, anticionizmus és a zsidó vagyoni újraosztása a Tanácsköztársaság alatt* című

prezentációjában a zsidóság helyzetét és a baloldali antiszemitizmust vizsgálta, külön figyelmet fordítva a zsidó polgárok és vállalkozók vagyonának elvételére és újraosztására a vörös uralom alatt, kitérve arra, hogy a vezetésben jelen levő, többségében zsidó származású kommunista vezető hogyan viszonyult a vagyonos zsidókhoz.

Nagy Szabolcs, az MNL Veszprém Megyei Levéltárának igazgatóhelyettese és az MTA-Lendület Trianon 100 kutatócsoport munkatársa *Amikor a hóbert akasztják – A jogszolgáltatás és erőszak határterületei az 1919-es Pápán* című előadásában a vörös korszak igazságszolgáltatásának és karhatalmi rendszerének sajátosságait vizsgálta a dunántúli város példáján, kiemelve, hogy a kommunista terroralakulatok éppen úgy követtek el gyilkosságokat, mint ahogy a mindenkori hatalom által jogszerűnek gondolt eljárásokban is születtek halálos ítéletek.

A konferencia második napjának délutáni szekciója Horváth J. András elnöklésével zajlott. Első előadója **V. Lőcsei Anikó**, a BFL főlevéltárosa volt, aki *Fiatalkorúak ellen indított büntetőperes eljárások vizsgálata a Tanácsköztársaság bukása után* című prezentációjában a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék Fiatalkorúak Bíróságának sajnos nagyon kevés fennmaradt periratát vizsgálhatta: a Tanácsköztársaság idejéből mindössze három összefüggő peranyag maradt fenn. V. Lőcsei a bűncselekmények tárgyát, büntetési tételeket, az ügyészégi és bírói szakaszban lefolytatott büntetőeljárás menetét és az eljárás alá vont fiatalok környezettanulmányára és családi körülményeire vonatkozó adatokat vizsgálta.

Magyar Endre Lénárd, a Clio Intézet kutatója Perjessy Sándor 1919-es tevékenységét vizsgálta *Egy volt rendőrtiszt, vörösőr parancsnok elleni büntető- és kegyelmi eljárás* című előadásában. Perjessy 1918 novemberében Szentendre város helyettes rendőrkapitánya lett, a Tanácsköztársaság alatt vörösőr parancsnokká nevezték ki, amiért a vörösök bukása után a helyi kommunisták elleni per egyik fő vádlottja lett. Magyar kutatásában végigvezette Perjessy meghurcoltatását, és kiemelte: tényleges bűncselekmény a fennmaradt periratok alapján nem követett el.

Fehér Csaba, a BFL főlevéltárosa, főosztályvezetője *Rákosi Máttyás büntetőperei* című előadásában a későbbi diktátor 1935-ben zárult büntetőperét mutatta be, amelynek nyomozati szakasza közvetlenül a Tanácsköztársaság bukása után elindult. Először 1925-ben sikerült elfogni, majd 1927-ben ítélték el az állami és társadalmi rend felforgatása iránti tevékenysége és lázadás miatt. A második perben, 1934–1935 folyamán, került sor a Tanácsköztársaság során viselt szerepének vizsgálatára, és végül lázadás, felségsértés, valamint gyilkosság jogcímén ítélték életfogytig tartó szabadságvesztésre. Nem sokkal később Rákosit kiadták a Szovjetunióknak.

A kétnapos konferenciát **Rácz Attila**, a BFL főlevéltárosa és főosztályvezetőjének *Vöröskatona vagy gyilkos? Melyik forrásnak higgyünk, avagy egy adat nem adat* című előadása zárta. Az előadó számos forrástípus együttes felhasználásával vázolta fel egy vöröskatona és komisszár életútját, aki 1957 után ismét részt vett a rendőrség budapesti pártapparátusának újjászervezésében annak ellenére, hogy többszörösen büntetett előéletű volt.

A konferencia előadói kutatásaikkal hozzá kívántak tenni a Tanácsköztársaság 133 napjáról alkotott ismeretkörünkhöz. A rendezvényt a két nap mintegy 120-an látogatták. Mivel a rendszerváltás után a témával csak érintőlegesen foglalkoztak, a két nap ülészakjain elhangzott előadások mindenképpen pótolják a téma kutatásának elmaradásait. A téma aktualitását mutatja, hogy az egyes szekciókban elhangzott előadások után élénk vita bontakozott ki. A konferencián elhangzott előadások írott változatából a tervek szerint szerkesztett tanulmánykötet készül.

PROGRAM

Mérlegen a Tanácsköztársaság

2019. május 15–16.

Helyszín: Budapest Főváros Levéltára

1139 Budapest Teve utca 3–5.

2019. május 15.

- 09.00 – 9.30 Regisztráció
- 09.30 – 9.45 **Köszöntő:** Dr. Kenyeres István Budapest Főváros Levéltára főigazgatója

Délelőtti ülészak

Levezető elnök: **Kenyeres István** (főigazgató, BFL)

- 09.45 – 10.30 Hatos Pál (dékán, Kaposvári Egyetem Rippl-Rónai Művészeti Kar): *Puccs, forradalom vagy valami más. Mi történt 1919. március 21-én?*
- 10.30 – 10.50 Ablonczy Balázs (tudományos főmunkatárs, MTA BTK TTI, az MTA-Lendület Trianon 100 Kutatócsoport vezetője): *Békeelőkészületek a Tanácsköztársaság alatt*
- 10.50 – 11.10 **Hozzászólások, vita**
- 11.10 – 11.20 **Kávészünet**
- 11.20 – 11.40 Molnár Tibor (főlevéltáros, Történelmi Levéltár, Zenta): *Az 1919-es adorjáni véres események*
- 11.40 – 12.00 Révész Tamás (munkatárs, MTA-Lendület Trianon 100 Kutatócsoport): *Vörös vagy nemzeti? A Tanácsköztársaság katonai mozgósítása Budapesten 1919 májusában*
- 12.00 – 12.20 Szabó Bence (igazgatóhelyettes, MNL BKML): *Direktóriumtól az ellenforradalomig. Fókuszban az 1919-es román megszállás kecskeméti eseményei*
- 12.20 – 12.40 Perczel Olivér (főlevéltáros, BFL; Clio Intézet munkatársa): *Budapest román megszállása*
- 12.40 – 13.00 **Vita**
- 13.00 – 14.00 **Ebédészünet**

Délutáni ülészak

Levezető elnök: Ablonczy Balázs (tudományos főmunkatárs, MTA BTK TTI, az MTA-Lendület Trianon 100 Kutatócsoport vezetője)

14.00 – 14.20 Sipos András (főlevéltáros, főosztályvezető, BFL): *Hétköznapi társadalmi konfliktusok és a Tanácsköztársaság fővárosi hatalmi szervei.*

14.20 – 14.40 Biró Aurél (főlevéltáros, BFL): *A Tanácsköztársaság fővárosi karhatalmai. Cserny József terrorcsapata*

14.40 – 15.00 Kóródi Máté (történész): *Vörösteror Szolnokon, 1919. március 31. – május 20.*

15.00 – 15.20 Gellért Ádám (történész-doktorandusz, Clio Intézet): *A terror dinamikája. Megtorlás Dunapatajon, 1919. június 18–23.*

15.20 – 15.40 Vita

15.40 – 16.00 Kávészünet

16.00 – 16.20 Bödök Gergely (társ-ügyvezető, Clio Intézet): *„Butít, öl, nyomorba dönt” – A Magyarországi Tanácsköztársaság alkoholtilalma*

16.20 – 16.40 Szakál Ádám Sch. P. (történelem-földrajz szakos középisk. tanár, Budapesti Piarista Gimnázium): *A budapesti piaristák és a Tanácsköztársaság*

16.40 – 17.00 Décsey Sándor (igazgató, Wass Albert Könyvtár és Múzeum, Tapolca): *A Tanácsköztársaság katonai zászlói.*

17.00 – 17.40 Vita

2019. május 16.

Délelőtti ülészak

Levezető elnök: Sipos András (főlevéltáros, főosztályvezető, BFL)

09.30 – 09.50 Horváth J. András (főlevéltáros, BFL): *A vörös uralom, mint személyes élmény.*

09.50 – 10.10 Köpfler Balázs (doktorjelölt, PPKE): *Friedrich István az őszirózsás forradalomban*

10.10 – 10.30 Csűrös András (egyház-történész, lelkész, Gyömrői Református Egyházközség): *Tildy Zoltán szerepe 1919-ben*

10.30 – 10.50 Vörös Boldizsár (tudományos főmunkatárs, MTA BTK TTI): *Egy sajátos forrás együttes a Magyarországi Tanácsköztársaság időszakából: Lovetinszky János József naplói*

10.50 – 11.15 Vita

- 11.15 – 11.30 Kávészünet
- 11.30 – 11.50 Szűts István Gergely (főlevéltáros, MNL VeML, MTA-Lendület Trianon 100 Kutatócsoport munkatársa): *Menekültkérdés és a Tanácsköztársaság menekültpolitikája*
- 11.50 – 12.10 Mautner Zoltán (levéltáros, BFL): *Állatkert a Tanácsköztársaság alatt a „Lendl-ügy” tükrében*
- 12.10 – 12.30 Veszprémy László Bernát (kutató, Milton Friedman Egyetem, Magyar Zsidó Tört. Int.): *Antiszemizmus, anticionizmus és a zsidó vagyon újraosztása a Tanácsköztársaság alatt*
- 12.30 – 12.50 Nagy Szabolcs (igazgatóhelyettes, főlevéltáros, MNL VeML, MTA-Lendület Trianon 100 Kutatócsoport munkatársa): *Amikor a hóhért akasztják – A jogszolgáltatás és erőszak határterületei az 1919-es Pápán*
- 12.50 – 13.10 Vita
- 13.00 – 14.00 Ebéd

Délutáni ülészak

Levezető elnök: Horváth J. András (főlevéltáros, BFL)

- 14.00 – 14.20 V. Lőcsei Anikó (főlevéltáros, BFL): *Fiatalkorúak ellen indított büntetőperes eljárások vizsgálata a Tanácsköztársaság bukása után*
- 14.20 – 14.40 Magyar Endre Lénárd (kutató, Clio Intézet): *Egy volt rendőrtiszt, vörösőr parancsnok elleni büntető- és kegyelmi eljárás*
- 14.40 – 15.00 Fehér Csaba (főlevéltáros, főosztályvezető, BFL): *Rákosi Mátyás büntetőpereit*
- 15.00 – 15.20 Rác Attila (főlevéltáros, főosztályvezető, BFL): *Vöröskatona vagy gyilkos? Melyik forrásnak higgyünk, avagy egy adat nem adat*
- 15.20 – 15.40 Vita, konferencia zárása

RÉSZTVEVŐK

- Dr. Ablonczy Balázs tudományos főmunkatárs MTA BTK TTI
- Bíró Aurél főlevéltáros, (főtanácsos,) BFL
- Dr. Bödök Gergely társ-ügyvezető, Clio Történettudományi Intézet
- Dr. Csűrös András egyháztörténész, református lelkész, Gyömrői Református Egyházközség
- Dr. Décsey Sándor igazgató, Wass Albert Könyvtár és Múzeum
- Dr. Fehér Csaba főlevéltáros, főosztályvezető, BFL
- Dr. Gellért Ádám Clio Intézet
- Hatos Pál Kaposvári Egyetem Rippl-Rónai Művészeti Kar dékán
- Dr. Horváth J. András főlevéltáros, BFL
- Kóródi Máté történész
- Köpfler Balázs PhD-hallgató, PPKÉ Történettudományi Doktori Iskola
- Magyar Endre Lénárd Clio Intézet
- Mautner Zoltán levéltár-pedagógus, levéltáros
- Molnár Tibor főlevéltáros, Történelmi Levéltár, Zenta
- Dr. Nagy Szabolcs főlevéltáros
- Perczel Olivér főlevéltáros, PhD-hallgató, BFL
- Révész Tamás doktorandusz, Universität Wien
- Dr. Rácz Attila főlevéltáros, főosztályvezető, BFL
- Dr. Sipos András főlevéltáros, főosztályvezető, BFL
- Szabó Bence igazgatóhelyettes, MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltár
- Szakál Ádám Sch.P. történelem-földrajz szakos középiskolai tanár, Bp. Piarista Gimnázium
- Szűts István Gergely történész – MTA
- V. Lócsei Anikó főlevéltáros, BFL
- Veszprémy László Bernát tudományos kutató, Milton Friedman Egyetem Magyar Zsidó Történelmi Intézete
- Vörös Boldizsár tudományos főmunkatárs, MTA BTK TTI

A beszámoló elérhető: <http://bparchiv.hu/statikus/palyazati-beszamolok>

<https://hungaricana.hu/hu/nka-palyazati-beszamolok/2019/>

Budapest, 2019. június 28.

Készítette: Fazekasné Toma Katalin

KÉPEK A KONFERENCIÁRÓL

